

Protestant Theological University

Review of: Jaco van der Knijff, Heilige gezangen: Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773

Moehn, W.H.T.

Published in:
Theologia Reformata

Published: 01/01/2019

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Moehn, W. H. T. (2019). Review of: Jaco van der Knijff, Heilige gezangen: Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773. *Theologia Reformata*, 62(1), 88-90.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Herman J. Selderhuis, J. Marius en J. Lange van Ravenswaay (red.), *Luther and Calvinism: Image and Reception of Martin Luther in the History and Theology of Calvinism* [Refo500 Academic Studies, 42] (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017), 548 p., € 130,00 (ISBN 9783525552629).

Onder gelijknamige titel heeft van 23 tot 26 september 2015 een internationale conferentie plaatsgevonden in de Johannes a Lasco bibliotheek in Emden. De lezingen en presentaties zijn in een lijvige bundel samengebracht. De uitgevers hebben ernaar gestreefd dat zowel een totaaloverzicht wordt geboden, als een krachtige impuls voor verder onderzoek op dit terrein. Een van de eerste boeken die ik als eerstejaarsstudent in september 1983 aanschafte was de bundel *Luther en het gereformeerd protestantisme*, uitgegeven onder redactie van W. Balke e.a. Terecht stellen de uitgevers dat ‘die Nachwirkungen Luthers im Calvinismus abgesehen von wenigen Ausnahmen kaum untersucht [wurden]’ (13).

De zeven hoofdlezingen zijn samengebracht onder de titel ‘Topics: Luther in Calvinist Tradition’. Aan de orde komen niet alleen de plaats en het beeld van Luther in calvinistische historiografie (Karin Maag), maar ook de doorwerking van Luthers theologie in de kunst van de calvinisten, Luthers invloed op de calvinistische visie op overheid en recht (Christoph Strohm), de doorwerking van Luthers gedachten over de vormgeving van het kerkelijk leven, en de receptie van Luthers theologie in de bouw en inrichting van calvinistische kerken.

Laatstgenoemde bijdrage van Jan Harsimowicz is voorzien van een groot aantal zwart-witfoto’s die de tekst ondersteunen. In totaal zijn in dit boek 32 illustraties opgenomen. Helaas laat de kwaliteit van de afbeeldingen in relatie tot de prijs van de bundel

en de huidige grafische mogelijkheden, nogal te wensen over en komt een ‘eenvoudige’ kopernede van Lucas Cranach nog het beste tot zijn recht.

Na de ‘Topics’ zijn de overige artikelen verdeeld over vier regio’s: Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland; vervolgens Centraal-Europa en Groot-Brittannië; de Nederlanden en ten slotte Frankrijk en Italië. Het wordt niet duidelijk waarom het artikel van John Balsarak over ‘Luther in French Calvinism’ is ondergebracht bij ‘The Netherlands’. Vanuit Nederland hebben Jan van de Kamp, Jan Luth, Gert van Klinken, Maren Overbosch-Mielke, Henk van den Belt, Fred van Lieburg, Tanja Kootte en Martin van Wijngaarden een bijdrage geleverd aan de conferentie.

De bibliografieën aan het slot van de artikelen, het register op geografische namen en het register op personen verhogen de bruikbaarheid van deze bundel voor het voortgaande onderzoek naar Luthers invloed op het calvinisme. De bundel zou nog aan waarde gewonnen hebben wanneer de redacteurs Selderhuis en Lange van Ravenswaay in plaats van of naast een woord vooraf ook een introductie of een slothoofdstuk hadden geboden waarin zij een synthese hadden geboden van de vele gezichtspunten die vanuit de artikelen naar voren komen.

W.H.Th. Moehn

Jaco van der Knijff, *Heilige gezangen: Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de ‘Eenige Gezangen’ in de Staatsberijming van 1773* (Apeldoorn: Labarum Academic, 2018), 623 p. + cd, € 39,95 (ISBN 9789402906332).

Jaco van der Knijff, muziekredacteur bij het *Reformatorisch Dagblad* en docent liturgiek aan de TUA, is erin geslaagd naast zijn dage-

lijks werk een proefschrift af te ronden. Op 5 juli 2018 vond de verdediging plaats aan de Rijksuniversiteit Groningen. In deze lijvige, mooi uitgegeven studie staan de herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Petrus Dathenus en van de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773 centraal. Voor de eerste keer vormt dit intrigerende corpus van gezangen achter de berijming van de honderdvijftig Psalmen object van een diepgravend onderzoek, waarin geprobeerd wordt op vele vragen op kerkhistorisch, liturgisch en hymnologisch gebied een antwoord te vinden.

Het eerste hoofdstuk zet in met de hymnische gedeelten in het Oude Testament en volgt het spoor van cantica en gezangen tot en met het Geneefse psalter. Halverwege de zestiende eeuw was Petrus Dathenus beslist niet de enige die zich bezighield met de uitgave van een Nederlandstalig psalter. Te denken valt aan Lucas de Heere, Jan Utenhove en Marnix van Sint-Aldegonde. Deze bundels vormen de achtergrond waartegen Dathenus' psalmboek in de schijnwerper wordt gezet. Het psalmboek van Dathenus 'krijgt in korte tijd een ongekende verspreiding' (123). Alleen al in de periode 1566-1572 heeft Van der Knijff niet minder dan negentien edities getraceerd. In totaal zijn ongeveer driehonderd edities voor dit onderzoek geraadpleegd!

Het noeste speurwerk in bibliotheken en archieven laat overduidelijk zien *dat* het psalmboek van Dathenus zeer snel grote populariteit genoot onder de protestanten in de Nederlanden, maar daarmee is nog niet de vraag beantwoord *waarom* juist deze bundel zich in zo'n overweldigende belangstelling mocht verheugen. Van meet af aan bevatte het door Dathenus bezorgde psalter niet alleen berijmingen van de Psalmen, maar ook een aantal gezangen, dat in de loop van de tijd is uitgebreid tot dertien gezangen – wanneer we het zogenaamde Eigen Geschrift

van David erbij rekenen. Overzichtelijke tabellen maken duidelijk welke gezangen in de verschillende edities zijn opgenomen. Zo valt op dat in het psalmboek dat in 1574 in Emden is uitgegeven (Dathenus 1574a), een aantal liederen van lutherse origine is opgenomen, dat we in de andere – tot nu toe bekende exemplaren – niet tegenkomen.

Na de analyse welke lofzangen in de jaren 1566-1773 in Dathenus' psalmboek zijn opgenomen, gaat Van der Knijff in het vierde hoofdstuk in op de receptie van de lofzangen in dezelfde periode. Hoe spreken kerkelijke vergaderingen zich in deze periode uit over de gezangen? Tot welk resultaat leidt het onderzoek naar citaatfrequentie? Hoe komen we de lofzangen tegen in het publieke domein – bracht een stadsbeiaardier de melodieën ten gehore? Het moge duidelijk zijn dat de verschillende invalshoeken niet voor iedere periode even relevant zijn. Tussen 1600 en 1650 komt de naam 'heilige gezangen' in zwang om de gezangen in de berijming van Dathenus aan te duiden.

Ruim twee eeuwen hebben de psalmen en gezangen van Dathenus het alleenrecht in de Gereformeerde Kerk in de Nederlanden gehad. Dat verandert wanneer in 1773 het werk van de Staatscommissie gereedkomt. In het onderzoek is wel veel aandacht geweest voor de nieuwe berijming van de Psalmen, maar er is nauwelijks aandacht geweest voor de totstandkoming van de collectie 'Eenige Gezangen'. In die lacune voorziet deze studie ruimschoots. Van dagdeel tot dagdeel kunnen we volgen hoe de commissieleden hun werk verricht hebben en welke keuzes zij gemaakt hebben toen zij de gezangen bewerkten. De receptie van de 'Eenige Gezangen' staat in het zevende hoofdstuk centraal. Van der Knijff trekt de lijnen door tot en met de recent verschenen bundel *Weerklank* en de toevoeging van het 'Ere zij God' en 'Een vaste burcht is onze God' in de uitgave van de *Herziene Statenvertaling*.

Wie na het lezen van vijfhonderd pagina's nieuwsgierig is geworden naar de melodie van met name die gezangen die we zelden of nooit zingen, wordt op haar of zijn wenken bediend met een cd die achter in de dissertatie is opgenomen. Copromotor dr. Jan R. Luth speelt orgelcomposities van de gezangen op het Hinszorgel van de Grote Kerk in Harlingen. De voltooiing van deze studie is een welgemeende felicitatie waard en we spreken de wens uit dat Van der Knijff gelegenheid vindt om zijn onderzoek te bewerken voor een breder publiek, waarbij hij zich de ruimte kan veroorloven om een goed onderbouwde positie in te nemen in de discussies die gevoerd worden over de gemeentezang.

W.H.Th. Moehn

Michael Davies en W.R. Owens (red.), *The Oxford Handbook of John Bunyan* (Oxford: Oxford University Press, 2018), 457 p., £ 110.00 (ISBN 9780199581306).

Dit omvangrijke overzichtswerk van John Bunyan begint in het inleidingshoofdstuk met een opmerkelijke constatering. Terwijl zijn hoofdwerk *The Pilgrim's Progress* in de Engelstalige wereld lange tijd het meest gelezen boek na de Bijbel was, veranderde dit na de Tweede Wereldoorlog radicaal. De religieuze omslag zorgde ervoor dat Bunyan steeds meer uit de leescultuur verdween en nu bijna alleen in evangelicale kring nog bekend is. Bijna, want opvallend genoeg heeft het Bunyanonderzoek de laatste decennia een hoge vlucht genomen doordat een wetenschappelijke editie van zijn geschriften verscheen en door de oprichting van een onderzoekgezelschap dat het tijdschrift *Bunyan Studies* uitgeeft. Bunyan is dus niet verdwenen. In de huidige tijd kunnen we spreken van een 'cultural memory' door zijn

standbeeld in Bedford, door gebrandschilderde ramen van hem en door zijn aanwezigheid in taaluitingen, films en romans.

Dit handboek kent vier afdelingen: Bunyans context, zijn geschriften, zijn literaire kant en zijn doorwerking. In totaal 38 hoofdstukken. Belangrijk om Bunyans context te verstaan is allereerst het tijdvak na het herstel van de monarchie in 1660, toen een aanzienlijk deel van de puriteinen als dissenters buiten de Engelse staatskerk kwam te staan en werd geconfronteerd met verdrukking van regeringswege. Volgens John Coffey vervreemdden vele dissenters hierdoor in snel tempo van zowel de overheid als de anglicaanse staatskerk. Maar er was ook een andere kant. Terwijl de dissenters een niet te verwaarlozen fenomeen in de Engelse samenleving vormden, bloeide zowel de prediking als de vroomheidslectuur in deze kring, waren er in de staatskerk nog steeds puriteinen aanwezig en hadden dissenters machtige bondgenoten onder de politieke en intellectuele elite. De noties van conflict en dwang vertellen dus niet het complete verhaal.

Een belangrijke context van Bunyan is ook zijn theologie. Dewey D. Wallace maakt duidelijk dat men Bunyans literaire kant niet moet losmaken van zijn theologie, zoals onderzoekers regelmatig hebben gedaan. Een belangrijke conclusie van Wallace's hoofdstuk is dat we Bunyans literaire werken alleen op de juiste manier kunnen verstaan binnen zijn gereformeerd-puriteinse context. Bunyan verbindt namelijk een orthodox-gereformeerde theologie met zijn puriteinse inslag, waardoor de soteriologie en de praktische vroomheid zijn volledige oeuvre bepalen.

Het hoofdstuk van N.H. Keeble gaat in op de geestelijke ervaring van dissenters als Bunyan. Volgens hem werd deze sterk getekend door de notie van het vreemdelingschap, ongetwijfeld gestimuleerd door de ervaring van vervolging. Dissenters namen aanzienlijke afstand van uitingen van de